
ÇEVİRİLER... ÇEVİRİLER...ÇEVİRİLER

MITİN GERÇEKLİĞİ*

The truth of Myth

Vérité du Mythe

Raffaele PETTAZZONI

Çev: M. Mete TAŞLIOVA*

Mite yönelik düşüncelerden birincisi, mite karşı bakış açısının, doğrunun taşıyıcısı olarak edebî/tarihî gerçeği veya mecazî/sembolik doğruları taşımasına yöneliktir. Birçok insan topluluğu, geleneksel hikaye anlatma biçimini, en az iki kategoriye ayırır: Birincisi, gerçek olan ve günlük hayatta tekrarlandığına inanılan hikayeleri içerir (mitler, efsaneler). İkincisi, kurgusal hikayelerdir (halk hikayeleri). Fakat bu oldukça durgun ve belirli bir tanımdır. Şimdiye kadar mitlerin bir noktada doğru olabileceğine inanıldığı gibi, daha sonra bu düşünce böyle olmamıştır. Doğru olduğuna artık inanılmayan bir mit, sona erer mi? Mitin ciddi bir tanımını yapmak için inanmak gerekli bir kriter midir? Mecazî veya sembolik olsa bile, gerçeğin iki türlü modeli var mıdır? Mitleri, düzenli dinlerin parçası olduğu şeklinde genişletmek genellikle doğru görülmez. Bazı yerli grupların inandığı ya da bir şekilde doğru olduğunu sandıkları bir mite, bir analizci inanmaz. Biz analizciler, böyle akıl yürütmelerle din veya bilime sahip olurken, diğer milletlerin mitleri oluşmuştur. Buradaki yanlış, biz analizcilerin de doğruluğuna inanıp inanmadığımız mitlerimizin olmasıdır. Mitlerin doğruluk değeri hakkındaki tartışmalı soru,

Roma Üniversitesi'nde Dinler Tarihi profesörü olan Raffaele Pettazzoni (1883-1959) tarafından ele alınmıştır. Din Tarihi ya da Mukayeseli Din alanındaki bilim adamları, kendilerini, Judeo-Christian geleneği ya da büyük dünya dinleri olan İslâm ve Budizm'le sınırlamazlar. Onlar, daha çok, dinî davranışlar ve yaygın inanışlar ile ilgilenirler. Profesör Pettazzoni, Afrika, Asya ve özellikle Kuzey Amerika yerlileri arasında birçok insandan topladığı bilgiyi ele alır. Pettazzoni, mit konulu başka bir çalışması olan "Myths of Beginings and Creation-Myths" (Leiden 1954, s. 24-36) isimli makalesinde, dinler tarihi üzerinde durur. Mitlerin doğruluk değeri hakkında ayrıca şu yazılara bakılabilir; Giuseppe Cocchiara, "Il Mito Come Storia Vera", *Revista d'etnografia* 4 (1950), 76-86; Stephen J. Reno, "Myth in Profile", *Temenos* 9 (1973), 38-54¹.

Mit, kelimenin genel kabul gören şekliyle, hayali dünyaya aittir ki, o hem ondan ayrı hem de dünya gerçeğinin karşısındadır. Mitteki Tanrıların özellikleri, bizim için, inanamayacağımız bir yapıda olup, efsanevidir. Mit tartışmaları, antik putperestlik döneminde, Theagenes ve Xenophanes gibi M. Ö. 6. yüzyılda yaşamış ve halihazırda ideal Tanrı

* Bu çeviri; Raffaele Pettazzoni'nin "The Truth of Myth" başlıklı, *Sacred Narrative –Readings in the Theory of Myth–* (Ed. Alan Dundes), University of California Press, Berkeley-Los Angeles-London, 1984, s. 98-109, makalesinden yapılmıştır.

** H. Ü. Edebiyat Fak. TDE. Türk Halkbilimi Anabilim Dalı Araş. Gör.

ile Homeric Tanrıların zıtlığının anthropomorphisini kuran ilk Yunanlı düşünürlere kadar gitmektedir. Fakat mit, Homer'den daha eskidir ve Tanrılara inanılan bir dünyaya aittir. Mitteki bu inanç, Homer'de göz ardı edilen mitlerin bu dinî gerçekliği, ilkel mitolojilerde tam tersine oldukça canlıdır ve yerliler tarafından sağlanan birçok sarıh belgelerin tanıklığında mitler tarafından ispat edilmiştir.

Caddo dilinin Kuzey Amerika'daki bir kabilesi olan Pawnee'ler, "yanlış hikayeler"den "doğru hikayeleri" ayırırlar ve dünyanın başlangıcıyla ilgili olan ilk parçaları "doğru" hikayelerin içinde kabul ederler. Burada bulunan kutsal varlık olan aktörler; doğaüstü, cennetlik ya da cehennemliktir. Sonra, mütevazı bir doğum ile insanların kurtarıcısı olan, onları açlık ve felaketlere maruz bırakan canavardan kurtaran, soylu ve faydalı işler yapan ulusal kahramanın mucizevi seyahatleriyle ilgili olan anlatımlar gelir. Bunu takiben, sihirbazlık-hekimlik dünyasıyla ilgili ve insanüstü güçlere sahip büyüculüğü anlatan hikayeler ile şaman yaratmalarının nasıl yapılandığını açıklayan anlatılar gelir. "Yanlış" hikayeler, bozkır kurdu (Dorsey 1906) Coyote'nin istismarı ve öğretici seyahatlerden farklı olanlardır. Böylece, "doğru" hikayelerde kutsal ve doğaüstü konularla ilgilenirken, diğer yandan "yanlış" olanlarda din dışı konular ele alınır. Bazı Kuzey Amerikan mitolojilerinde Coyote, elle çekilen kızaktaki uzmanlığı ve hilekârlığıyla son derece popülerdir (Linderman 1931).

Bu meyanda, çok anlamlı olan, Pawnee ve Caddo'ya benzer şekilde anlatılan Wichita'dan bir hikaye vardır. Bu, çok iyi bilinen hikayeler Coyote ve rakibi arasındaki çekişmeleri anlatır (Dorsey 1904). Bu çekişmeler/yarışmalar, geceleyin ateşin yanında oturarak, karşılıklı hikayeler anlatmak suretiyle olur. Belirli bir noktada, Coyote'nin rakibi

yorgunluk belirtileri göstermeye başlar ve bildikleri sınırsızmış gibi tereddüt etmeksizin ya da ara vermeksizin devam ederken, Coyote'nin anlattıklarına karşı yeni hikayeler bulmakta zamanla yavaşlar. Sonunda yenildiği için kendi kendine dövünür ve ölür. Coyote kazanır çünkü, Coyote'nin hikayeleri "yanlış/uydurulmuş" yapıdadır ve çoğu belirsizdir. Söylenen, adı geçen rakiplerinin çoğu "doğru" olan olayları anlatanlardır ve bunlar fazladır. Burada görünen Coyote'nin hikayeleri, alışıldığı üzere, sözünde durmamak, kadınlara tecavüz etmek gibi konuları içerir. Muhtemelen hayali seyahatlerinin hikayeleri olarak da görülebilir. Gerçek olan biçimleri istediğimiz kadar genişletmek kolay olacaktır. Wichita'ların bizzat kendilerinde, dünyanın başlangıç tarihi ve başlangıç ile birlikte yeterli bulunan "eski" hikayeler, "yeni" olanlardan, çağımızın davranış şeklini gösteren ve onlar için "doğru hikayeler" olarak adlandırılan ilk biçimlerdir². Benzer bir şekilde, Oglala Dakota Kuzey Amerika'da Batı Sioux ailesinin bir kabilesini, "kabile hikayeleri" olarak ayırır. Bu hikayeler, gerçekten vuku bulan tarihi olaylar, "doğru ve eğlenceli hikayeler" olarak düşünülen ve gerçek değeri olmayan saf buluşlar, İktomi'nin bütün seyahatlerinde olduğu gibi Coyote'ye benzeyen bir biçimdir³ (Beckwith 1930). Benzer bir şekilde Iroquois olan Cherokee, kutsal mitler (dünyanın başlangıcı, cennetlik bedenlerin yaratılması, ölümün kaynağı) ve din dışı hikayeler arasındaki ayrılıkları komiklik, hayvanların anatomik ve fizyolojik özellikleri ile açıklar (Mooney 1900).

Ayrıca, Avustralya'da, kuzeybatı sahilinde Lagranga Bay kabilesi Karadjeri'ler arasında, mitolojik çağda üzerinde durulan kutsal hikayeler ve özellikle başlangıçları boyunca yeni olduğu düşünülen kozmogonik içerikli olanlar "doğru" olarak bilinir/düşünülür (Piddington 1932). Afrika'da Herero'lar arasında, ka-

bileyi bölen farklı grupların başlangıcında anlatılan hikayelerin, tarihi olarak doğru olabileceği düşünülür ve bunlar sonuç olarak, gerçekte hiçbir temeli bulunmayan veya komik hikayelerden az ya da çok ayrılırlar (Viehe 1902). Togoland zencileri, başlangıç hikayelerine “tamamen gerçek” olarak inanırlar (Cardinall 1931). Haussa’lar, benzer bir şekilde destanları ya da tarihi anlatmaları ve hayali insan ya da alelade hayvanlara ait hikayeleri ayırırlar (Meek 1925).

Mitler, mevcut olan evrensel, dinsel ve üstün insan oluşumlarını anlatan hikayelerin kesin bir şekilde başlangıcıdır. Ayrıca, “doğru” olan hikayeleri, bu hikayelerin sahibi olan ve anlatanların “yanlış” hikayelerden açık bir şekilde ayırdığını görüyoruz; farklılık önemli olmayacak derecede muhtevaya dönüktür. Fakat, mitin doğal olan etkileri, göze çarpan harici işaretlerle de kendini göstermektedir. Esasen, Pawnee ve Wichita arasındaki Şamanların birleşmelerini içeren başlangıç hikayeleri, yanlış hikayelerde olmayan bir tören ve gelecek arasındaki süre boyunca belirli-kesin kutsal seremoniler şeklinde ezberlenir⁴ Bunun yanı sıra, yanlışın zıddı olan gerçek hikayeler, küçük bir topluluğun huzurunda ve geceleyin anlatılan cennetlik insanlar, Cherokee hikayelerinin yaratıcıları arasında genel bir özellik değildir (Mooney 1900). Uto-Aztek ailesinin bir dilini konuşan, Kaliforniya ile New Mexico bölgesinde yaşayan Pima’lar arasında mitler, kadınların olduğu yerde anlatılmazdı. Dünyanın var oluşu, Pima’ların ortaya çıkışı, bunların; cinlerle, şeytanlarla ve vahşi hayvanlarla mücadelelerini peş peşe dört gecede anlatan mitleri sadece birkaç uzman bilir⁵ (Russell 1908). Sonuç olarak, tam olmayan yanlış veya eksik hikayeler, her zaman ve her yerde nesilden nesile farklı olmayan bir şekilde ezberletilirken, “doğru” hikayeler için geçerli olmayan bu durum kışın ve sonbaharda, istisna olarak da yaz

mevsiminde⁶ ve günün herhangi bir saatinde değil, genellikle akşam ve gece vakitlerinde anlatılır⁷.

Mitin sadece bir kurgu olmadığı böylece aşikârdır, mitler fabl değildir, “doğru hikayeler” bir tarihtir fakat, yanlış olanlar da bunun tersidir. Hekimlik ve tedavi edici güçlerle olan işbirliği, ayınların başlangıcı, dua, yerleşme ve avlanma isteği, hayvan ve bitki türleri, hayat ve ölüm, dünyanın ve insanın kökeni, nesnelerin başlangıcına ait olan etkili olayların hikayelerini içeren muhtevaları yönünden gerçeklidir. Toplum mevcut yapısına bağlı bulunan, başlangıcı ve temeli şu andaki hayatımıza bağlı olan bütün bu olayların tarihi, günümüz zamanından çok uzaktır. Mitte, şaşırtıcı bir şekilde seyahatlerdeki rolleri oynayan kutsal veya diğer insanüstü varlıklar, şüphelenilmeyen gerçekliktir; çünkü mit, bir başlangıçtır.

Mit sadece kutsal olduğu için değil, aynı zamanda, muhtevastandaki somut dinî kuvvetler sebebiyle doğru bir tarihtir. Başlangıç mitlerinin ezberlenmesi, kendisi de inanç olduğundan, hayatın gelişmesi ve korunması için inanca dönük kutlamaların sonuna katkı sağlar. Mitik çağ hikayelerinin başlangıç seremonileri süresince, çeşitli Avustralya toplulukları arasında anlatılanlar, bireysel klanların ilk önderleri olan Totemik atalarının sonsuz seyahatleridir. Çünkü bunlar, hayatı sürdürmekten başka, kabile geleneklerinin kuvvetlendirilmesini ve farklı Totemik türlerin artmasını sağlar. Dünyanın yaratılışını anlatmak, dünyanın korunmasına yardım eder; insanın, toplumun ya da kabile grubunun menşeinin anlatılması, insan türünün korunmasına yardımcı olur. Şamanistik uygulamalar ve ayınların oluşumunun ezberlenmesi, etkisi ve süresini temin etmek için bir güce sahiptir. Böylece, antik Mezopotamya’da “yaratılış destanı”nı Akitu ya da yeni yıl törenlerinde ezberlemek, yaratıcı hareketin tekrarlanması

gibiymi; dünya tekrar yaratılmış gibi, yeni yıl ile yeni bir yaratış hareketi tarafından başlatılan yeni bir zaman halkası olarak en iyi şekilde başlatıldı⁸.

Mitler doğru hikayelerdir; mitlerin doğruluğunun ne mantıksal bir kaynağı, ne de bir tarihsel sıralaması vardır. Daha çok, büyüye dayalı düzenlemeler olmak üzere, bütün dinlerin üstündedir. İnancın bitimi için mitin etkisi, dünya ve hayatın korunması, eski manâda mitosların gücü, fa-bula'nın bir "efsanevi" anlatım olarak değil de, gizli ve hazır bir güç olarak fa-tum'un⁹ gücünü daha kökensele gösterdiği için benzerdir. "Öyle olduğu ve bu nedenle öyle olduğu" şeklindeki ifade, Eskimo'ların Netsilik kabilesinde büyü gerçeğinin kuvvetli bir şekilde anlatıldığı ve söyleyenlerin sahip olduğu yapma gücünü gösteren bir cümleydi. "Hem gerçek tarihlere hem de bütün dinî düşüncelerin kaynağı" olan Netsilik anlatmalarına, özellikle atıfta bulunuyordu (Rasmussen 1931).

Mitin bu "arındırma" gücü, anlatımında ilişkili olduğu uygulamalarda da yansıtılır. Arizona'nın güneydoğu Yavapai'leri arasında, ölen Tanrı'nın hikayesini dinleyen hiç kimse hastalığa yakalanma¹⁰ riskini takip etmedi. Anlatıcı, hikayesini bitirdiği zaman her bir dinleyici, rahatsızlığından kurtulabileceğine inanarak rahatlamak amacıyla kendisini sarsacak ve sıkacaktı (Gifford 1932). Batı ve kuzeybatı Yavapai'leri arasında, en yaşlı kişi, geceleyin, hikaye anlatmayı bitirdiği zaman, kendisini dinleyen genç erkeklere ve kızlara; "şimdi kalkın ve şafak sökmeden önce yüzlerinizi yıkmak için nehre koşun, çünkü bu 'büyük hikaye'dir, bunu yapmazsanız kusurlu olacaksınız" diyor (Gifford 1933). Benzer bir şekilde, Cherokee'ler arasında, herhangi biri, geceleyin Kanati ve Selu mitlerini anlattığı zaman, bütün açıklama ve yorumlarıyla, hububat ve oyunun kökenini (kutsal bir efsane "gerçek hikaye") anlattığı zaman, dinleyenlere, şafak

sökmeden evvel bir şeyler yemeksizin, "önce suya gidin ve büyücü suyun kenarında ayınle meşgul olurken siz banyo yapın" (Mooney 1888) (Pettazzoni 1953) diyor. Ya da benzer bir anlatıcıya (Mooney 1900) göre, geceleyin, hikayelerden sonra;

Bütün topluluk, papaz kenarda ezberden dualar okurken, yedi kez suya dalıp, yükselen güneşe karşı su yüzüne doğru çamurlu sudan çıktıktan sonra, papaz elindeki kemik dişli tarağı ile çıplak derisini kaşır, çocuklar veya dinleyiciler, akan nehre doğru giderler.

Bu sarsma, yıkanma hareketleri, dinlerken gerilmiş olan insanları zararlı etkilerden kurtarmak için yapılan işlemlerdir. Diğer bir deyişle, bu meşguliyet süresince rahatsız edilenler Yavapai'ler arasında Tanrının ölümü gibi uğursuz olaylar, dinleyicinin ölümüne neden olan duygusal bir gücün olabileceğini akla getirir.

Kurtuluş, anlatımın sonunda sık sık kullanılan başlıca usüldür. Thonga'lar arasında, bir Bantu anlatıcısı, hikayesinin sonunda insan ırkının atası olarak ilk kadın ve ilk erkek olan Gwambe ve Dzabana için, "Gwambe ve Dzabana'ya git, uzaklaş" (Junod 1927) gibi bir ifadeyle hitap eder. Berber'ler arasında da, kabileden kabileye göre anlatımın başlangıç ve bitim usülleri değişir. Fakat genellikle, sözlü olarak, doğüstü bir güce sahip olanların ("Tanrı düşmanlarımızıza kötüyü, bize iyiliği verebilir") demesiyle; sonuç kısmında da, çakal ya da başka bir kısım hayvan karakterlere kötü etkileri geçirmek için apotropik anlama sahip olan bir usülle biter¹¹.

Kurtuluşu sağlamak için tasarlanan benzer bir prensiple; yıkanmak, soyunmak, kan çekilmesi, yanmak, kuskamak ve tükürmek gibi hareketlerle günah itirafı yönetilir. Bütün bunlarla, günahkâr, günahı yerine koymayı, kendinden atmayı ya da arkasından sarsarak çıkarmayı amaçlar ve böylece günahını

itiraf eder. Günahı kelimelere yerleştirmekle, günahı aklına gelir ve çok edebî bir anlamla onu ifade ederek kendinden uzaklaştırır¹². Aynı prensiple de sık sık vücut organlarının etkisi ve hayallerin baskısı altında kaldığı rüyadan da kurtulur. Eskilere göre bu kaçış, özellikle deniz suyunda temizlenmek¹³, büyüleyici Kirke'lerin Argonautica of Apollonios of Rhodes (iv, 663), 670¹⁴ deki gibi yararlıydı. Ayrıca başka bir faydalı süreç, Chrysothemis (El. 424, foll., cf. 644, fol) ile ilgili olan Klytaimestra'nın rüyasının Sophokles'in Electra'sında bildirdiği gibi açık havada ve güneş ışığında rüyayı anlatmaktı¹⁵. Eskiler, güneşte görülen rüyaları anlatmanın bir kurutuş töreni olarak bilindiğini söylüyor. Canavarların kalıntı halindeki şüphesinden ve rüyada görülen bir hayaletten ya da geceleyin güneşi parçalayan ve kendi karanlık ülkesine geri dönen hayaletten bir insanı kurtarmak için halâ aynı yöntem kullanılıyor.

Avcılıkla geçinen insanlar arasında hayvan hikayeleri ve av mitlerinin, av partileri sırasında söylenmesi sebepsiz değildir. Bu şekilde Pawnee'ler arasında aç ve saldırgan bufalolardan halkını kurtaran mitik bir kahramanın "doğru hikayeleri" sefere çıkan avcılar tarafından ezberlenmektedir. Çünkü, günlük avlanmadaki başarıyı temin için bir güce sahip olduğu, bu nedenle de insanların aklına yerleştiği ve yüksek sesle anlatılan her gerçeğin mitte yakalandığı söylenir (Dorsey 1906). Benzer bir şekilde, Hindistan'ın merkezi doğu kısmındaki Chote Naqpur Kolarian'ları olan Korwa'lar, avlanmaya gitmeden önce, av girişimlerinin daha başarılı olmasına katkıda bulunması için birbirlerine av hikayeleri anlatmaya alışkıntırlar (Russell 1916). Sibirya'nın çeşitli toplulukları arasında (Buriat'lar, Altay ve diğerleri) avcılar, hikayelerini halka açık mekânlarda anlatmazlar. Çünkü, söylendiği kadarıyla, hayvanların doğal koruyucu-

su olan ağacın ruhu ile avcılar başarısızlığa yol açan sebepleri unutulur (Zelenin 1932). Fakat bu, anlatıcıların gerçek anlamını kaçırdıkları ikincil bir usurma yöntemidir. Bunlar aslında hayvanlara dönük bir hipotezden sonra, özel türleri koruyan koruyucu ruhları çekmek, cezbetmek için söylenmiş olmalıdır (Harva 1938).

Çoğunlukla Sibirya ve Altay avcılarının anlattıkları, esasında hâlâ, Güney Afrika yerlilerinin mitlerindeki gibi, hayvan hikayelerinden ibarettir. Yerlilerin kaya resimleri de birçok hayvan figürlerini ve av sahnelerini gösterir. Aynı büyümlü prensip içinde mitlerin sunulması olarak bu temsiller de geçerlidir; figürler, resmedilen bir şeyin kaynağına yeniden inilmesini ilerletmek için uygun olan duygusal bir güçle oluşturulur. O, hayvanın çoğalması ya da eşit bir şekilde av ürününün itibarıdır. Çizilen ya da boyanan büyümlü küresi, figürün çevresi için söylenen söz gibi aynı güce sahiptir ve bir kişinin suretine malik olan herhangi birisi, türlerin bütün fertlerinin gücüne sahip olan, hayvan ya da bitki türleri orijinal mitlerle ilişkilidir¹⁶.

Çoğunlukla hayvan figürleri ve av sahnelerini gösteren neolitik, mezolitik, paleolitik ve prehistorik dönem avcılarının en eski kaya resimleri birbirine oldukça benzerdir. Bunlar, bizim için grafik sanatının en eski abideleridir. Benzer bir şekilde, hayvan hikayeleri (Zelenin 1932) Aesop fabllarından avcı mitlerine kadar, anlatım şekilleri yönünden en eski örnekler olarak gösterilir.

Fakat bu ilkel toplum hâlen, dinî bir yapıdaydı. Bunlar kesinlikle, Frazer'in düşündüğü dinden önceki büyümlü dönem gibi, büyüden önceki dinî dönemde değildi. Yaratıcı oluşumun büyük figürlerinin başlangıcı olan mitler; hayatın ve ölümün, dünyanın ve insanlığın yaratıcıları olarak, düşündüğüm anlama daha yakındır. Fakat, üstün oluş fikri, önceki mitik düşüncenin saf bir mantıkî

görüşü olarak, W. Schmidt'in önerdiği gibi tamamen keyfi bir yapıdır. Mit öncesi devre, L. Levy-Bruhi'nin mantık öncesi evresinden ne daha fazla, ne de daha az soyut değildir. Düşünen insan aynı zamanda hem mantıkla hem de mitle ilişkilidir. Andrew Lang'ın düşündüğü gibi, hiçbir mit, saf düşüncenin inancı değildir. Büyü gibi mit de halihazırda dinidir. İlkel insanlar arasında yaratıcı üstün oluş fikri anlam taşımamaktadır. Fakat, başlangıç mitinin bir şekli ve mitin karakterindeki yapı gibi sıhrî ve dinîdir¹⁷. Hayatın gerçekliği olduğu için, mit oldukça güvenilirdir ve güvenilir olduğu kadar da gerçektir. Çünkü, kabile hayatının özelliği ve dünyanın kuruluşu, mit olmadan devam edemeyecektir. Diğer taraftan, mit, başlangıç "açıklaması"nın yaşayan bir şekli olarak, orijinal bir "ilâhi önsöz" şeklinde, bu dünya olmaksızın devam edemez¹⁸. Aynı zamanda "güvenilir" olan mitte dünyanın oluşumu çok önemlidir. Bundan başka, mit esasında varlığını sürdürebilir, fakat yaşayan bir mit artık doğru değildir. O artık "doğru" bir hikayeye dönüp sona ermiştir.

Halihazırda ifade edildiği kadarıyla, Coyote'nin hikayeleri, Kuzey Amerika'nın çeşitli toplulukları arasında "hatalı"dır. Onun serüvenleriyle ilgili olan anlatımlar iyi bir örnek olmasından başka; hileleri, entrikaları, dolandırıcılık ve yalanları, ahlaksızlıkları, kur yapmaları ve sevişmeleri, her türlü kabalıkları, kibirlilikleri içermesiyle, başlangıç mitlerinin tesiri olan doğru hikayelerdir. Fakat, Coyote figürü sadece bu değersiz niteliklere sahip değildir; Coyote, sık sık bir tür hakim olarak ortaya çıkar. Bu hakimiyetle insanlığın yardımcısı, kanun koyucusu, sosyal kurumların kurucusu ve hatta bazen de bir yaratıcı olarak görünür. Bu görünme, en üstün varlığın karşısında ve ikincil olarak oluşur¹⁹.

Coyote'nin görünüşünün karışık ve ters tabiatı, bu biçimini yükselten birleşik bir süreçle sonuçlanır. Ashında Coyo-

te, hayatları her şeyin ötesinde avlanmaya bağlı olan ilkel dünya avcılarında kadar iner; diğer bir deyişle Coyote başlangıçta. Öteki Kuzey Amerika mitolojilerinde olduğu gibi yüce oluşun temeliydi. Fakat bu dünya geçtiği zaman, hayvanların ya da bitki ve av oyunlarının efendisi olarak yüce oluş da geçer (Bummann 1938). Coyote, yerini başka bir yüce oluşa bıraktığı zaman, yaratıcı, Coyote'nin rakibi ve ağızlı düşmanı olarak itibarsız bir biçimde yaşadı ve efsaneler, bundan böyle, yaratılış mitinin güvenilirliği karşısında hatalı olduğu için yeni yüce oluşla karşılaştı.

Mitlerin inanılmaz bir hale dönükleri, diğer bir deyişle "güvenilirliklerini" kaybettikleri ve "yanlış hikayeler" durumuna döndükleri bir gün gelecek. Bu durum, dünyaların ilk buldukları yıkıntılar üzerine kurduklarında, dönüşümlerin yok olduğu zaman vuku bulacak. Bu esasında ayrılıkların ve yeniden birleşmelerin, çözümsüzlüklerin ve yeniden doğuşların, sürekli devam eden hayat ve ölümün sürmesi, tarihin nasıl tekamül ettiğinin ifadesidir. İç bozulmanın veya güçlü dış kuvvetlerin tesiriyle dünya dağıldığı zaman ve bir diğeri onun yıkıntıları üzerinde yükseldiği vakit, bir kültür biçiminin zayıfladığı zaman veya başka bir kültür tarafından işgal edildiği zaman, kurumsal yapının organik akıbalığı bir bitişle sonuçlanır. Dağıtılmış, ayrılmış, parçalanmış olan bütün seçilmişlerini kaybederler ve merkezi kuvvetlere karşı bir faaliyet içine düşerler. O zaman, mitler de karakterlerinin ideolojisi olan gerçek dinî özelliklerin ve yabancı yeni yapıların arasındaki parçalar durumundadır.

Bu, bütün din dışı anlatımların, kutsal olmadığı anlamına gelmez. Edebî görüş açısından belki de en ilginç olanı başlangıcından din dışı olmasıydı. Sadece uydurmaya dayalı kurgusal olanlar kesinlikle "yanlış hikayeler"dir. Fakat bunların yanı sıra mit olmaktan oldukça

uzak olanlar da vardır. Şöyle ki, “doğru hikayeler”, “eğlendirici hikayeler”²⁰ başlangıçtaki gibi hayâli (efsanevî) oldular. Bunun gibi aynı süreçte Coyote, yaratıcının düşmanından sonra, şeytanın uzak bir habercisi, “hâlâ inkâr eden ruh” şeklinde maskara edilerek ve hileli bir şekilde dejenere edildi. Bir zamanlar ayinsel bir icra olan drama tarzı, başka bir edebî türü, dünyevî bir hale getiren aynı yoldu. Diğer bir kısmında, resim sanatının hür olduğu tarih öncesi mağaraların başlangıçta mevcut olan sihri, zamanla, küçük çocuklar²¹ için bir oyun şekline dönüşür²².

KAYNAKÇA

- Baumann, H.**, 1938 ‘1939’, “Afrikanische Wild-und Buschgeister”, *Zeitschrift für Ethnologie* 70, 208-39; A. Dirr, “Der kaukasische Wild-und Jagdgott”, *Anthropos* 20, (1925), 139; Daha fazla bilgi için, *The All-knowing God*, (London 1955).
- Beckwith Martha W.**, 1930, “Mythology of the Oglala Dakota”, *Journal of American Folklore* 43.
- Cardinall A. W.**, 1931, *Tales from Togolan*, s. 9, London.
- Dorsey G. A.**, 1904, *Mythology of the Wichita*, s. 252, Washington D. C.
- Dorsey G. A.**, 1906, *The Pawnee: Myhtology*, bölüm 1, s. 10, 13, 141, 428, Washington D. C.
- Harva, Uno**, 1938, *Die Religiösen Vorstellungen der Altaschen Völkern*, s. 39, Helsinki.
- Junod H. A.**, 1927, *Life of a South African Tribe*, cilt 2, s. 349, London.
- Linderman B.**, 1931, *Old Man Coyote*, New York.
- Meek C. K.**, 1925, *The Northern Tribes of Nigeria*, cilt 2, s. 147, Oxford.
- Mooney J.**, 1888, “Myths of the Cherokees”, *Journal of American Folklore* 1, 98;
- Mooney J.**, 1900, “Myths of the Cherokee”, *Amerikan Etnoloji Bürosunun 19. Yüzyıl Raporu*, bölüm 1, s. 229, Washington D. C.
- Pettazzoni R.**, 1953, *Miti e Leggende*, cilt 3, s. 490, Turin.
- Piddington R.**, 1932, “Totemic System of the Karadjeri Tribe”, *Oceania* 2, s. 374, 393; “Karadjeri Initiation”, *Oceania* 3 (1932) 46.
- Rasmussen, Knut**, 1931, *The Netsilik Eskimos*, s. 207, 363, Copenhagen
- Russell, R. V.**, 1916, *The Tribes and Castes of the Central Provinces of India*, cilt 3, s. 577, London.
- Russell Fr.**, 1980, “The Pima Indians”, *Ame-*

rikan Etnoloji Bürosunun Yirmi altıncı Yıllık Raporu, s. 206, Washington D. C.

Viehe G., 1902, *In Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen zu 5*, bölüm 3, s. 112, Berlin.

Zelenin, D., 1932, “Die religiöse Funktion”, s. 21; K. Menges, “Jägerglaube ugebrauche bei Altajischen Türken”, *Mueson*, s. 85.

NOTLAR

¹ Dinler Tarihi üzerine makaleler, Raffaele Pettazzoni tarafından (Lieden 1954), s. 11-23, E. J. Brill’in izniyle bastırıldı. Makalede, aslında “Verita del mito” başlığıyla *Studi e materiali di storia delle religioni* 21 (1947-48), 104-126, yayımlandı.

² Sayfa 20-22.

³ Iktomi’nin efsanevî dönemi (Iktomi Assiniboin’ler arasında, Isginki Iowa’lar arasında, Istinike Ponca ve Omaha’lar arasında). Ayrıca bakınız, J. R. Walken, “The Sun Dance and Other Ceremonies of the Oglala Division of the Teton Dakota”, *Anthropological Papers of the American Museum of Natural History*, cilt 16, no 2, (New York 1917), 164.

⁴ Dorsey, *The Pawnee*, sayfa 13, 141 ve Dorsey, *Mythology of the Wichita*, s. 16. Muzon Tinguian’ları arasında, (bakınız F. C. “Cole, Traditions of the Tinguian: A Study in Philipine Folk-lore”, *Açık hava Müzesi Yayınları*, no 180 (Chicago 1915), s. 6. Büyüce hikayeleri, Tanrıya sunulan hayvanların kurban edilmesi için yapılan hazırlıkları anlatır.

⁵ Berberler arasında hikayeleri anlatanlar yaşlı kadınlardır ve erkekler asla dinleyiciler arasında bulunmazlar. Bakınız, B. Basset, *Essai sur la Litterature des Berberes*, (Algeries 1920), s. 101.

⁶ Berberler arasında hikayeler günlük olmayıp, yazın ve kışın anlatılır (Basset, *Essai*, s. 103). Azizona Yavapai’leri arasında mitler, kışın büyük fırtına tehlikesinden korunmak için yaz mevsiminde ve geceleyin anlatılır. Bu, sadece güneydoğu Yavapai’leri arasında yaygındır. Bakınız, E. W. Gifford, “The South-Eastern Yavapai”, *Kaliforniya Üniversitesi Amerikan Arkeoloji ve Etnoloji Yayınları*, cilt 29, no 3 (1932), 212. Tam tersine, batıdaki ve kuzeydoğudaki Yavapai’ler arasında mitler, geceleyin ateşin etrafında, yaşlı erkekler tarafından son bahar ve kışın anlatılır, (Gifford, “North-eastern and Western Yavapai Myths”, *Journal of American Folklor* 46 (1933), 347). Tinguian’lar arasında mitik dönemin Luzon hikayeleri genellikle yağmur olmayan dönemde söylenir, (Cole, *Traditions of the Tinguian*, s. 5).

⁷ Bukaua’lar (Yeni Gine’nin Papua’ları) arasında hikayeler, tahıl ve patates gibi ürünlerin olgunlaştığı sezon boyunca akşamleyin söylenir. Bakınız, Neuhauss, *Deutsch Neu-Guinea*, cilt 3, sayfa 479, aktaran Levy Bruhl, *La Mythologie Primitive* (Paris 1935), s. 116. Kaliforniya’da sahil kenarında

yaşayan Yuki'ler arasında mitler, "gece hikayeleri" olarak isimlendirilir. Çünkü, gün boyunca denizin kabarma riski olabileceğini hatırlatmak ve söylemek için "kış geceleri" anlatılır. Bakınız, E. W. Gifford, "Coast Yuki Myths", *Journal of American Folklore* (1937), s. 116. Kaliforniya Miwok'ları arasında mitler, yağışların başladığı sezonda ve daima geceleri, yaşlı insanlar tarafından söylenir. Bakınız, C. Merriam, *The Dawn of the World* (Cleveland 1910), s. 15, aktaran Van Deursen, Der Heilbringer (Groningen 1931), s. 28-30. Güney Bantu'ları olan Tonga'lar arasında hikayeler gündüz değil geceleri anlatılır. Eğer gündüz anlatan olursa bu kişinin saçı dökülecek ve kel olacaktır (bakınız, H. A. Junod, *The Life of a South African Tribe*, 2. Baskı, cilt 2 (Londra 1927), s. 211). Sibirya ve Altay'ın avcı insanları arasında hikayeler, av partisine çıktıkları dönemin ilk gecesinde anlatılır. Yenisey Ostiakları arasında, yazın hikayeler anlatmak yasaklanmıştır. Bu zamanlar fırtınaların estiği dönemlerdir. Abhazya ve Kafkasya'nın diğer insanları arasında ve göçebe olan bazı İran toplulukları arasında, gündüz hikaye anlatmaya karşı insanlar engellenmektedir. Bakınız, Zelenin, "Die religiöse Funktion der Volksmärchen", *Internationales Archiv für Ethnographie* 31 (1910), 21. Aynı gelenekler ve yasaklar hem Akdeniz ülkelerinde hem de Avrupa'nın başka yerlerinde, destanlar için de geçerlidir: Hikaye anlatan İrlandalı kadın, gündüz hikayelerini söyleyemeyecektir. Çünkü kötü bir şans getirdiğine inanmaktadır. Bakınız, Bolte-Polivka, *Anmerkungen zu den Kinder und Hausmärchen der Brüder Grimm*, cilt 4, s. 5.

⁸ "Babilonia" *Confessione dei peccati*, cilt 2, (Bologna 1935), s. 91; benim makalemdede, "Der babylonische Ritus des Akitu und das Gedicht der Welterschöpfung", *Eranos-Jahrbuch* 19 (1951), 404-30.

⁹ Kaliforniya'nın sahil Yuki'leri arasında, hikaye anlatırken, değişmeyen bir düşünceyi esrarengiz bir formül ile ortaya koymak için, küçük değişmeler olmaksızın her kelimeyi ezberden okuyup saymak gerekmektedir, (Gifford, in *Journal of American Folklore*, (1937), s. 116). Kaliforniya'nın Miwok'ları arasında mitler, kuşaktan kuşağa, eklenecek ya da çıkarımlar yapılarak insanların din tarihini yapar, (Merriam, *The Dawn of the World*, s. 15). Sudan'ın Haussa'ları arasında, anlatıcı yeni hikaye metinlerini anlatınca, dinleyiciler eksik ya da yanlış olan kimi yerleri düzeltirler, (Meek, *The Northern Tribes of Nigeria*, cilt 2, s. 153).

¹⁰ Güney Kaliforniya'nın çeşitli toplulukları arasında mit, ortak Tanrının ya da kahramanın ölümüdür (ve yeniden doğmak); Luiseno, Diegueno, Mohave ve diğerleri. Bakınız, Constance Goddard Du Bois, *The Religion of the Luiseno Indians*, *Kaliforniya Üniversitesi Amerikan Arkeoloji ve Etnoloji Yayınları*, cilt 8, no 3, (Berkeley 1908), 145; T. T. Wa-

terman, *The Religious Practices of the Diegueno Indians*, *Kaliforniya Üniversitesi Amerikan Arkeoloji ve Etnoloji Yayınları*, cilt 8, no 6, (Berkeley 1910), s. 338; A. L. Kroeber, "Two Myths of the Mission Indians of California", *Journal of American Folklore* 19 (1906), 314; R. Pettozzoni, *Miti e Leggende*, cilt 3, (Turin 1953), s. 201.

¹¹ Basset, *Essai*, s. 104.

¹² Bakınız, *Confessione dei peccati*, cilt 1-3, (Bologna 1929-36) ve cilt 1-2, (Paris 1931-32). Ayrıca bakımı, "Confession of Sins: An Attempted General Interpretation", içinde Raffaele Pettazzoni, *Essays on the History of Religions*, (Leiden 1954), s. 49.

¹³ Aeschylus Parsae, 201; Aristophanes Frogs, 1340.

¹⁴ Morocco'nun doğduğu zaman, onların kötü rüyalarından uyanması, (E. Doutte, *Magie et religion dans L'Afrique du Nord*, (Paris 1909), s. 408). Doğu Afrika Bantu'ları olan Akamba'larda, herhangi bir kötü rüya görülürse, derinden etkilenilir, dışarıya vurularak ifade edilir: "Çirkin rüya beni uzaklara götürür belki ve derinden etkiler". Bakınız, G. Lindblom, *The Akamba*, (Uppsala 1919-20), s. 212.

¹⁵ Euripides Iphigeneia in Taurus 43.

¹⁶ Panama'nın Isthmus Cuna'ları arasında, belirli yaratık türlerinin kökenini anlamak için bir formül; bitkilerin kökenini bilmek ve iyileştirici hareketin başarısı için gerekli miktarda çaba sarfetmek, (Erl Nordenskiöld, "La Conception de L'âme chez les Indiens Cuna de L'Isthme de Panama", *Journal de la Societe des Americanistes* (1932), s. 6, 15, 24).

¹⁷ Bakınız, "Myths of Beginning and Creation-Myths" içinde Pettazzoni, *Essays*, s. 26-27.

¹⁸ Goethe'nin Faust'undan hareketle bir sahnedeki bahsedir, bölüm 1, başlangıç, kendinden geçme.

¹⁹ Kaliforniya'nın Maidu'ları (kuzey-doğu) arası için bakınız, R. B. Dixon, *Maidu Texts* (1912), s. 4; onun, "System and Sequence in Maidu Mythology", *Journal of American Folklore* 16, (1903), s. 32; R. Dangel, "Der Schöpferglaube der Nordcentralcalifornier", *Stude e materiali di storia della religione* 3, (1937), 31.

²⁰ "Argomento di riso e di trastullo", Giacomo Leopardi'nin şiirinden.

²¹ Kitabımın birinci bölümü, I Misteri, (Bologna 1924).

²² Alice C. Fletcher ve Fr. La Plesche, *The Omaha Tribe*, *Amerikan Etnoloji Bürosunun Yirmi Yedinci Yıllık Raporu*, (Washington D. C. 1911), s. 197; P. H. Meyer, "Wunekau, oder Sonnenverehrung in Neuguinea", *Anthropos* (1932), s. 427; W. Krickeberg, "Das mittelamerikanische Ballspiel u. seine religiöse Symbolik", *Paideuma* 3, no 3-5 (1948) 118.